

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

CRIMINAL LEGAL MEASURES AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

Лисько Т.Д., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Національний авіаційний університет

Гора Л.В., студентка IV курсу юридичного факультету
Національний авіаційний університет

Жуда В.І., студентка IV курсу юридичного факультету
Національний авіаційний університет

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем протидії домашньому насильству, а також висвітленню сутності та змісту складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 126-1 «Домашнє насильство» Кримінального Кодексу України (далі – КК України). Проаналізовані питання застосування обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство. Авторами визначено та досліджено обмежувальні заходи щодо осіб, котрі вчинили домашнє насильство, проведений аналіз заходів протидії домашньому насильству.

Авторами обґрунтовано необхідність вивчення причин та умов вчинення домашнього насильства. Оскільки це правопорушення зазвичай вчиняється не публічно, досить зрідка у громадських місцях, це створює певну перепону у запобіганні і вивченні домашнього насильства. Традиційно досить тривалий час домашнє насильство не вважалось кримінальним правопорушенням як на регіональному, так і на міжнародному рівнях.

Автори спираються на законодавче визначення домашнього насильства та визначають, що в кримінально-правовій теорії та судовій практиці існують неоднозначні трактування заходів, які можуть бути застосовані до осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Зазначено, що обмежувальні заходи застосовуються до осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, тому останнє спрямоване на виконання функції виправлення особи без соціальної ізоляції, а також попередження злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї. Виявлено ряд проблем із застосуванням обмежувальних заходів, які не узгоджуються з нормами інших галузей права, деякі заходи обмежують права і свободи особи, наприклад, обмеження її можливості пересування або користування власним житлом.

Ключові слова: домашнє насильство, жертва насильства, родина, потерпіла особа, сімейне насильство, протидія насильству.

The article is devoted to highlighting one of the current problems, as well as highlighting the essence and content of the criminal offense provided for in Article 126-1 "Domestic violence" of the Criminal Code of Ukraine. The issues of restrictive measures against persons who have committed domestic violence based on Article 91-1 "Restrictive measures applied to persons who have committed domestic violence" of the Criminal Code of Ukraine have been analyzed. Restrictive measures against persons who have committed domestic violence are indicated, in the course of work, an analysis of measures to combat domestic violence was carried out.

The authors justified the need to study the factors of domestic violence. Since this offense is usually committed in private and occasionally in public places, it creates a certain obstacle in the prevention and study of domestic violence. Because of the long interference of religious customs in the lives of individuals, domestic violence was not considered a criminal offense, both at the regional and international levels.

It has been established that in criminal law theory and judicial practice there are ambiguous interpretations of measures that can be applied to persons who have committed violence in the family. It should be noted that restrictive measures are applied to persons sentenced to non-custodial sentences, therefore the latter is aimed at fulfilling the function of correcting a person without social isolation, as well as preventing crimes related to family violence. A number of problems with the application of restrictive measures, which are inconsistent with the norms of other branches of law, have been identified. It is worth noting that some measures limit the rights and freedoms of a person, for example, limiting his ability to move or use his own home.

Key words: domestic violence, victim of violence, parents, victimized person, family violence, prevention of violence.

Домашнє насильство є розповсюдженим у сучасному світі явищем, тому вивчення питання потребує комплексного підходу. Законодавство, що регулює питання відповідальності, та спрямоване на протидію домашньому насильству передбачає комплекс заходів, поміж яких одним з найголовніших є спеціальні заходи протидії домашньому насильству.

Потерпілим від домашнього насильства відводиться важливе місце при дослідженні об'єктивних ознак кримінальних правопорушень, а захист їхніх інтересів є одним із пріоритетів діяльності кримінального судочинства України. Кримінально-правова категорія потерпілого є не тільки обов'язковою ознакою окремих видів злочинів і проступків, а й має важливе значення для застосування інших кримінально-правових інститутів, особливо звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

Метою статті є висвітлення особливостей застосування спеціальних заходів протидії домашньому насильству та визначення критеріїв ефективності застосування обмежувальних заходів, передбачених ст. 91-1 КК України.

В Україні досить актуальною є проблема боротьби з домашнім насильством. За статистикою, з насильниць-

кими діями в сім'ї стикається кожен другий. Насильство може бути як фізичним, так і моральним, економічним. Останніми роками ситуація погіршується, адже рівень домашнього насильства зростає за обставин, які виникли у світі у зв'язку з пандемією вірусу COVID-19, війною, економічними проблемами.

Згідно статті 126-1 КК України, домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1]. На даний час в Україні страждають від домашнього насильства найуразливіші категорії населення, до них відносяться діти, жінки, люди похилого віку, переселенці та особи з інвалідністю.

В Україні за час війни кількість випадків вчинення домашнього насильства збільшилась. Так, наприклад, у Київській області та західній частині країни, зокрема це пов'язано з напливом переселенців на даній території. Раніше показники у цих регіонах були значно меншими.

У 2017 року до КК України було внесено статті 91-1, 126-1 на виконання вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Стамбульська Конвенція) [4], але ратифіковано Стамбульську Конвенцію було лише у 2022 році.

Стамбульська Конвенція [4] запроваджує обмежувальні заходи, які не мали відповідного наповнення щодо видів, переліку щодо покарання, якими було б необхідно керуватись для того, щоб застосування обмежувальних заходів мало ефективність.

З нагоди набрання чинності Стамбульської конвенції, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду підготував огляд практики про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Із часу внесення змін до КК України й КПК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII [5], ККС ВС сформував сталу практику щодо розгляду кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством [6]. Так, зокрема, ККС ВС висловив правову позицію, відповідно до якої кваліфікація як злочину, пов'язаного з домашнім насильством, буде мати місце у випадку будь-якого кримінального правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [7]. Крім того, ККС ВС визначив поняття «систематичність вчинення домашнього насильства» під якої пропонується розуміти «повторюваність його епізодів протягом певного часу, з огляду на що будь-які попередні епізоди домашнього насильства входять до предмета доказування обвинувачення за ст. 126-1 КК. Якщо діяння є тотожними та були об'єднані єдиним умислом, не становлять двох окремих складів злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, а є епізодами одного триваючого кримінального правопорушення, нові епізоди такого насильства під час розслідування цього злочину не обов'язково вимагають внесення нового запису до ЄРДР» [7, с. 11]. В Огляді здійснена правова оцінка притягнення особи до адміністративної відповідальності за домашнє насильство при кваліфікації дій особи за статтями КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Також огляд містить інші актуальні правові позиції, сформульовані при розгляді кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством [7].

Як визначено ст. 91-1 КК України, на особу, яка заподіяла домашнє насильство, можуть бути застосовані такі зобов'язання як обмеження спілкування з дитиною, яка зазнала домашнього насильства; заборона наблизитися до особи, котра постраждала від домашнього насильства; заборона проживати, перебувати у місці спільного проживання з особою, котра зазнала домашнього насильства; заборона на листування, ведення телефонних переговорів, або ведення діалогу через третіх осіб з особою, що зазнала домашнього насильства; направлення особи, що завдала домашнє насильство на програму для виправлення кривдників [1].

Слід звернути увагу на терміни та строки застосування обмежувальних заходів щодо кривдників. Так, у випадках вчинення домашнього насильства щодо суб'єкта кримінального правопорушення може бути застосований терміновий заборонний припис, який накладається поліцією строком на 10 днів. Суд може призначити такі заходи

строком на 6 місяців. Окрім того, поліція може взяти кривдника на профілактичний облік з метою проведення з ним профілактичної роботи. Суд може застосувати направлення кривдника на проходження програми для кривдників у випадках вчинення домашнього насильства [2]. Ці заходи не можуть поєднуватись і завжди застосовується лише один із заходів кримінально-правового впливу. Крім того, варто зазначити, що відсутня переважаюча роль одного із цих заходів впливу.

Замислюючись над причинами насильства в Україні, доречно також відзначити насильство над родинами військовослужбовців та учасників війни. Комплексне дослідження випадків домашнього насильства серед військових в Україні ще не проводилося. З цієї причини статистика відсутня. Проте відсутність статистики щодо домашнього насильства, вчиненого військовослужбовцями, не слід трактувати як показник того, що проблеми не існує. Відсутність статистичних даних можна пояснити тим, що поняття домашнього насильства і загалом урегулювання його КК України є доволі новим, але не менш актуальним для нашої держави.

Необхідно вказати про дії щодо запобігання та протидії домашньому насильству в сім'ях військових. Одним із важливих кроків може бути створення безпечної та конфіденційної системи для повідомлення про насильство в армії та сім'ях військовослужбовців. Вважаємо, що сьогодні слід вивчити практику інших зарубіжних країн щодо протидії та запобігання домашньому насильству, поширення мобільних груп, які спеціалізуються на соціально-психологічній допомозі сім'ям військовослужбовців та учасникам бойових дій.

Т. І. Присяжнюк звертає увагу на те, що жертвами кримінального правопорушення є як потерпілі (первинні жертви), так і родичі, близькі потерпілого тощо (рикошетні жертви). У КК України, а також у КПК України варто чітко встановити те, що родичі та близькі загиблого внаслідок вчинення домашнього насильства особи не є потерпілими у кримінально-правовому сенсі. Вони можуть за певних умов набувати прав учасників кримінального провадження, однак вони не можуть вважатися потерпілими у кримінально-правовому сенсі. Питання визнання потерпілими близьких осіб у сфері кримінального права залишаються дискусійними. Пропозиції визнавати лише безпосередніх жертв злочину, а не опікунів і близьких осіб викликають бурхливий спротив [3, с. 92–97, 176]. Багато хто вважає, що доцільно визнавати потерпілою від домашнього насильства лише особу, що безпосередньо стала жертвою, незалежно від того, яким воно було – психологічним, сексуальним, фізичним, економічним, та не пов'язувати з нею близьких родичів, які були свідками або стала жертвою внаслідок опосередкованого психологічно-емоційного впливу домашнього насильства.

Хоча законодавчі корективи можуть змінити правила, для того необхідно усунути труднощі в отриманні обвинувального вироку, оскільки у більшості випадків втрачається доречність у кримінальному переслідуванні. Тому Україна переймає досвід країн членів ЄС та продовжує шукати нові правові шляхи вирішення цієї проблеми. На сьогодні можна вказати на декілька можливих варіантів вдосконалення системи профілактичної діяльності щодо насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються щодо дітей, жінок у сфері сім'ї та побуту. Одним із шляхів такого удосконалення є спеціальне втручання працівників поліції з метою професійного впливу на сімейні конфлікти. Іноземна практика демонструє, що до такої справи мають бути залучені професійні спеціалісти. Проте у сучасних умовах війни та пандемії в Україні під час розроблення рекомендацій необхідно виходити з реальних тенденцій суспільного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411> (дата звернення: 12.09.2022).
2. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : Наказ М-ва внутр. справ України від 01.08.2018 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text> (дата звернення: 12.09.2022).
3. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 214 с.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікована Законом України від 20 червня 2022 року № 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 12.09.2022).
5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 28.09.2022).
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Рішення, внесені до ЄРДСР, за період із 2018 року по серпень 2022 року / Упоряд.: заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду к. ю .н. В. В. Щепоткіна, правове управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2022. 32 с.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 28.09.2022).